
УДК 811.161.2'42'15/17

Галина Наєнко (м.Київ)

АДРЕСАНТНІСТЬ НАУКОВИХ ТЕКСТІВ СЕРЕДНЬОУКРАЇНСЬКОГО ПЕРІОДУ

У статті розглянуто трактування категорії адресантності в сучасних лінгвістичних дослідженнях, запропоновано класифікацію наукових текстів середньоукраїнського періоду (XVI–XVIII ст.) за способами її реалізації, а саме характером вживання дейктичних засобів, моделей діалогізації.

Ключові слова: історія української літературної мови, науковий текст, адресантність, діалогічна модель, займенник.

Смислення тексту як синхронної та діахронної репрезентації мовленнєвої комунікації суспільства, досягнення лінгвістики тексту та дискурсології відкривають перспективу реконструкції дискурсу, «оречевленого», «застиглого» в історично віддаленому тексті.

Поняття адресантності постає на основі переконання в тому, що «абстрактних текстів не буває — це завжди **чийсь** текст, кимось висловлений чи написаний. Завдяки індивідуальності висловленого тексту можуть бути виражені, зокрема, суб'єктивні компоненти сприйняття й розуміння світу — чуттєві, інтуїтивні, евристичні, естетичні» [23: 135], тобто трансформації в тексті «світоглядних позицій, ціннісних орієнтацій, емоцій і т.ін. реального автора у вигляді автора-функції, що інтерпретується реальним читачем як фігура адресанта... Адресантність виходить за межі тексту й розглядається як текстово-дискурсивна категорія, що відображає розщеплення адресанта тексту на реального автора, автора-функцію й фігуру адресанта у сприйнятті автора-функції читачем» [18: 15].

Метою роботи є огляд сучасного мовознавчого трактування адресантності наукового дискурсу, встановлення форм, засобів та місця цієї категорії у смислових структурах староукраїнських наукових текстів XVI–XVIII ст. При цьому беремо до уваги й те, що сучасні методи

потребують історичної корекції, чим і обумовлені труднощі зусиль історика, котрий «сам створює факти, намагаючись видобути з тексту позатекстову реальність, із розповіді про подію — подію» [14: 301—02]. Об'єктом розгляду стали смислові структури текстів, що функціонували переважно у навчальній сфері, виконуючи функції збереження та передачі актуальних для тогочасного суспільства знань (власне гуманітарних: теологічних, філософських, історичних, граматичних). Оскільки елімінація авторизованості є ознакою довідково-інформативних текстів, різні природничо-наукові (травники, порадики, гороскопи) до аналізу не залучатимемо; як і для більшості вторинних, перекладних («Люцидаріус» Гонорія Отенського, «Проблемата» Псевдоаристотеля та ін.), їх автор є неактуальним, перекладач переважно невідомим, а відтак і категорія адресантності — не визначальною. Водночас братимемо до уваги ті переклади наукових текстів, використання яких у навчальній практиці задавало зовнішню стилістичну модель.

Вивчення категорій адресантності — адресатності на матеріалі художнього дискурсу в мовознавстві домінує (М.Бахтін, Ю. Лотман, З.Тураєва, Ю.Караулов), проте і наукові тексти постачають вдячний матеріал для спостережень; твердження, що «в науковому викладі вияви авторської індивідуальності можливі, але вони не є органічною властивістю стилю, тому емоційно-експресивні елементи виступають з контрактивною виразністю» [8:179] виступають підґрунтям для підкреслення актуальності й практичного значення «встановлення відповідності між індивідуально-авторським ідіолектом та усталеною мовою дискурсивної спільноти» [10: 26].

Отже, авторська присутність у тексті реалізується за допомогою метазнаків, що створюють авторський узор та складають метатекст; особлива роль при цьому відводиться дейктичним словам (*я, ти, тут, зараз*), які слугують для ідентифікації об'єктів, подій, відрізків простору і часу через їх відношення до мовлення [9: 121]; а її вивчення постає комплексною проблемою.

Різні аспекти прояву суб'єктивного цікавлять дослідників у межах лінгвістики тексту; вивчаючи метатекстові оператори українського мовознавчого тексту, С. Богдан приходять до висновку про переважання в них семантики висновку, тотожності, кваліфікації, включення, протиставлення. У цьому виявляється специфіка наукового стилю з домінантами абстрагованості, узагальнення і підкресленої логічності [2: 23].

Накопичується матеріал для узагальнень у сучасній функціональній стилістиці; виокремлюючи на просторі наукового тексту субтекст авторизації, О.Баженова визначає його як той, що формує план особистісної інформації тексту, включаючи вираження авторського «я», експлікацію ментальних та емоційних станів (сумніву, впевненості, інтересу, радості, подиву, засмучення та ін.), що супроводжують процес отримання і вербалізації нового знання, а також мовленнєву рефлексію автора. Найважливіші функції: членування наукової думки,

акцентування логіко-семантичних зв'язків між її окремими ланками, «синхронізація» мисленнєвого процесу автора та адресата і створення психологічного контакту між ними, а також демонстрація індивідуальної стильової манери автора [1: 247-248].

Когнітивно-дискурсивний підхід апробує Т.В. Дроздова, аналізуючи сучасний англomовний науковий економічний текст; він трактується як результативний складник акту уявної чи віртуальної комунікації в обмеженій спеціальній сфері наукової чи професійної діяльності, що потребує спільності не тільки фонових, але й спеціальних знань, що розвиваються та збагачуються в процесі дискурсу. Когнітивний складник дослідницької парадигми дозволяє проаналізувати типи знань/інформації, вербалізовані в науковому тексті, і ті ментальні одиниці й структури, що за ними стоять, тоді як дискурсивний — виявити способи представлення інформації адресату з урахуванням прагматичної спрямованості тексту й інтенцій автора, а також визначити ряд інших параметрів, що характеризують автора тексту, його реципієнта та особливий контекст уявного комунікативного акту [7: 4,19].

Детально розробляється проблема адресантності в дискурсології; О.Селіванова пропонує розрізняти адресанта *колективного* (два автори тексту або колектив авторів); *невідомого* (через значну часову віддаленість режимів породження й інтерпретації); *неактуального* (коли дискурсивна локалізація обмежується автором-функцією і не потребує авторської актуалізації (рекламний, релігійний, юридичний та інші типи дискурсу); *узагальненого* (народна творчість, автор-функція якої співвідноситься з колективним носієм етнічної свідомості) [18: 15–16].

І.Колеснікова розглядає текстово-дискурсивні категорії *адресант* – *адресат* у професійному дискурсі у площині визначення таких кваліфікаційних ознак: *бінарність*, *амбівалентність*, *дискреційний* характер вибору мовних засобів, *конвенційність* у виборі одиниць номінації, *релевантність* як здатність розмежовувати мовні одиниці за зонами професійного дискурсу [13: 10]. Досліджуючи ступінь імперсональності викладу, авторка виокремлює такі рівні присутності мовця в спеціальному тексті: 1) *гіперактивний* (нестандартність презентації спеціальної інформації; суб'єктивний вибір одиниць номінації, тяжіння до оригінальності; введення у текст чужостильових формальних (структурних) фрагментів, використання адаптованих до норм мови іншомовних запозичень); 2) *нормативний*, або *нейтральний* (вживання кодифікованих терміноодиниць, дотримання норм літературної мови і відповідних стильових параметрів; незначний ступінь імперсональності адресанта; використання адаптованих до норм мови іншомовних запозичень); 3) *редукований*, що наближається до нормативного (часткове знеособлення адресанта; відсутність чи незначна кількість емоційно забарвлених одиниць); 4) *індиферентний* (реcesивність позиції адресанта та оцінки адресата; модельованість, стандартність тексту; механічне перенесення у текст іншомовних професійних назв, зокрема з порушенням літературної норми); 5) *нульовий* (абсолютна чи наближена

до абсолютної імперсональності адресанта, відсутність креативних засобів номінації) [13: 11]. Вона також виділяє такі їх типи: *адресант індивідуальний, колективний, актуальний* (актуалізований у певному тексті), *неактуальний* (імперсональний), *невідомий, конкретний, узагальнений, ексклюзивний* (зачинатель чи засновник нової науки, галузі знань, школи), *VIP-адресант* (корифей, класик). *Адресат*, відповідно, може бути *індивідуальним, колективним, конкретним* (з окремим рівнем мовної і професійної компетенції), *дистанційованим* (віддалений у часі, коли фіксується асинхронність у знайомстві зі спеціальним текстом, наявний хронологічний проміжок між моментом виведення інформації, тобто оформлення тексту, та її отримання адресатом), *віртуальний* (прогнозований адресантом; такий, який може виявитися за певних умов) [13: 11].

Як надзвичайно розвинутий та регламентований сучасний англо-американський науковий дискурс розглядають такий, що має метадискурсивну стратегію [10: 29]. До метадискурсивних маркерів відносять власне *текстуальні*: конектори (маркери послідовності, адитивні, мети, причини), кодові глоси (*X means Y*), ілюктивні маркери (екземпліфікація, підсумовування), візуально-риторичні елементи та *інтерперсональні*: це маркери ставлення автора до змісту пропозиції (маркери епістемічної модальності, засоби емпізи, маркери апроксимації), маркери деперсоналізації, маркери поступки та протиставлення, некатегоричного заперечення, покликання, та інші засоби — маркери деонтичної та волюнтативної модальності, оцінні номінації [10: 30]. Відзначаючи варіативність категорії особи в науковому дискурсі, помічають її перехрещення з категоріями невизначеності, узагальнення та ввічливості [10: 31]. Відтак етикетизацію дискурсу розглядають через принципи мовленнєвої ввічливості, а саме турботи про адресата та модуляції категоричності/некатегоричності номінації з тяжінням до некатегоричності [10: 71].

Комунікативно-прагматичний підхід передбачає урахування напрацювань у галузях лінгвостилістики, психолінгвістики, соціолінгвістики, антропології й філософії, при цьому інтегруються функціонально-семантичні, комунікативно-прагматичні, системно-діяльнісні та зіставні методики з урахуванням інтерперсональної й етнокультурної специфіки наукової комунікації; так розглядає мовленнєву діяльність автора англомовного наукового лінгвістичного дискурсу О. Гніздечко [6: 1]. Враховуючи функціонально-стильові та прагматичні параметри, дослідниця визначає авторизацію як інтеграційну прагмасемантичну категорію наукового дискурсу, яка відображає опредметнені в його семантиці й структурі комунікативно-прагматичний, метакомунікативний, оцінний компонент смислу й ідентифікує автора як мовну особистість і суб'єкта пізнання. Такий підхід дозволяє їй зробити висновок про взаємопроникний характер категорій авторизації, модальності й оцінності [6: 15]. На основі принципу зростання ілюктивної сили переконання виділяються два види авторизації: категорично-стверджувальна, (подається як

немаркована, переконувальна та безальтернативна) та некатегорично-стверджувальна, що подається як наближена, ймовірна та некатегорично-референтна. Авторитарна чи неавторитарна за типом мовна особистість визначає специфіку мовленнєвої поведінки: перша обирає жорстку лінію поведінки, в рамках якої виділяються стратегії категоричної незгоди автора з метаавтором та оцінної інтерпретації пізнавальної діяльності останнього; неавторитарна мовна особистість дотримується стратегій неупередженого переказу та/або пошуку загального порозуміння [6: 15-16].

Наукові тексти вивчаються також і в діяхронії. Становлення російської наукової мови простежувалося на зрізі другої половини XVIII – 50–70-х років XX ст. Тут об'єктом дослідження виступали зміни у розмірі речень, кількість вставних та вставлених конструкцій, вираження зв'язності речень та абзаців [12: 4]. Встановлено кілька показових тенденцій: збільшення розмірів простого речення за рахунок зростання кількості вставних та вставлених елементів із функціями уточнення, додаткового повідомлення, вираження причиново-наслідкових відношень та навпаки, компресія складного речення у зв'язку з реалізацією точності мовлення. Збільшення кількості елементів зв'язку (лексичні повтори, особові та вказівні займенники, вставні слова та конструкції зі значенням уточнення, пояснення, критичної та емоційної оцінки, прислівники порядку викладу) пояснюється розширенням сфери вживання міркування порівняно з описовим способом викладу [12: 3-23].

Аспекти динаміки семантичної структури текстів передмов до англійських наукових творів XIX-XX ст. цікавили Н.Гнатюк, за її спостереженнями у сучасних зникли звертання до читача, значно збільшився обсяг подяки (став займати 10–30% тексту); це привело до появи нового окремого підвиду передмови. На перший план виступає або передісторія написання, або причини (мотиви). Інформативне ядро складають комунікативні блоки, основними семантичними компонентами яких залишаються: тема дослідження, опис структури роботи, формулювання мети, практичне і теоретичне значення результатів дослідження. Загальною тенденцією є значне скорочення обсягу основних блоків; традиція вибачень за помилки в абсолютному кінці тексту зберігається [5: 67-68].

Н. Разінкіна, досліджуючи розвиток англійської наукової прози, констатує для XVI ст. відсутність жанрової диференціації, загальну емоційність забарвлення, зближення «плану читача» та «плану письменника» [17: 51]. Це виявлялося в своєрідності художньої форми окремих творів: «діалоги», «досліди», «оповіді», в яких дійові особи звичайно сперечаються на ту чи ту наукову тему; загалом публіцистичному характері наукових публікацій, вільному використанні авторського «я»: у енергійному монолозі оповідач звертається безпосередньо до читача, широко вживає емоційно-оцінну лексику тощо [17: 51-57]. Така неоформленість відповідала недостатній окресленості тогочасної науки як певного виду суспільної діяльності.

У XVII ст. посилюються тенденції до композиційного впорядкування наукових робіт, до безособової манери викладу, відмови від недиференційованого використання емоційного забарвленої лексики [17: 95]. У XVIII ст. змінилася синтаксична природа речення за рахунок зменшення її складності, стійкого характеру набув поняттєвий зміст численних термінів, автори поступово відходять від особистісної манери викладу, авторська оцінка канонізується, виникають та поширюються штампи [17: 101–102]. Зосереджуючи увагу на фундаментальних стилістичних опозиціях *логічне/емоційне, писемне/книжне/усне розмовне, образне/безобразне*, авторка робить висновок про «відсутність випадкового у відборі стилістично маркованих лексичних та синтаксичних явищ»; думка про те, що «саме стиль як доцільно організована функціональна система відбирає, трансформує, організує цей матеріал відповідно до своїх жанрових особливостей, в кожний період по-різному реалізуючи той чи інший мовний контраст» [17: 192], відповідає методологічним настановам системно-структурного мовознавства. Узагальнення Е.Бенвеніста впливають на засади сучасної лінгвістики: «Безперечно, що в процесі наукового пізнання світу думка всюди йде однаковими шляхами, якою б мовою не здійснювався опис досліду. І в цьому сенсі воно [мислення – Г.Н.] стає незалежним, не від мови взагалі, а від тієї чи тієї мовної структури... Прогрес думки швидше більш тісно пов'язаний із здібностями людей, з загальними умовами розвитку культури і з облаштуванням суспільства, ніж із особливостями певної мови» [3: 114].

Детальний аналіз функціонування засобів діалогічності (вживання займенників, дієслівних форм, вставних та вставлених конструкцій, комплексів «питання-відповідь», цитувань та покликань) у науковогуманітарному російськомовному тексті XIX ст. дозволив І.Синиці констатувати 1) експліцитний тип адресантності, при якому автор відкрито заявляє про свою присутність у тексті, не боячись вступити в дискусію та заявити про свої ідеї, свою роль у пізнавальному процесі; 2) імпліцитний тип адресантності, що передбачає неявну присутність автора на поверхні текстової тканини, автор бачить свою роль пасивною, застосовуючи відповідні мовні конструкції; 3) нейтральний тип адресантності, при якому автор свої думки, ідеї, міркування висловлює не від власної особи, а від узагальненого, колективного імені. Міжсуб'єктний характер діалогічності став основним принципом виділення типів адресованості: 1) егоцентричної адресованості (автор-автор); 2) індивідуалізованої (автор – інший учений); 3) неіндивідуалізованої (автор – читач) [19: 237–238].

Аналізуючи жанрову природу англomовних наукових статей із прикладної математики та прикладної лінгвістики, Т.Яхонтова також особливу увагу приділяє займенникам 1 особи як дійсними засобам, що є експліцитними мовними репрезентантами персони автора у дискурсі. Усі можливі опції семантики *I/we* можуть бути представлені так: *I* вказує на автора одноосібної праці; *We* вказує на авторів наукового

твору, написаного у співавторстві; *We* позначає автора одноосібної праці, при цьому розрізняють *we* ексклюзивне, що не включає автора у коло референтів займенника або позначає академічну спільноту, до якої не входить читач; *we* інклюзивне, що включає адресата у коло референтів займенника, може набувати неозначено-особового відтінку, і, нарешті, узагальнювальне *we*, що поєднує автора та узагальненого адресата [27: 250].

Констатуючи переважання *we*-перспективи у дослідженнях із прикладної математики та *I*-перспективи – у роботах із прикладної лінгвістики, авторка припускає тут вплив відмінностей методології та ідеології точного та гуманітарного знання: роль суб'єктивного чинника в гуманітарній галузі є набагато більшою. З іншого боку, багатовекторність взаємодії позамовних чинників, сталих конвенцій дискурсу та жанру обумовлює обмежений характер усіх пояснень [27: 258–259].

Використовуючи методи прикладної лінгвістики, вивчає корпус англомовних наукових текстів Т.Хомутова. Вона зауважує, що переважання викладів від 1 ос. однини, здебільшого притаманне англомовній культурі, на відміну від російськомовної традиції викладу від 1 особи множини може бути пов'язане з різним ставленням до автономності особи (індивідуалістична - колективістська культура) [24: 33]. Деякі дослідники вказують, що це може залежати також від віку автора: М.Ванхала-Анишевски зазначає, що чим старший автор, тим більше він відчужує самого себе, віддаючи перевагу безпристрасним фактам. Молоді ж автори, навпаки, фокусують себе сміливіше. Вплив англомовного наукового дискурсу зумовлює прояви *я* іноземних русистів [4: 331].

Зосереджуючись на засобах і формах адресантності, особливу увагу звернемо на функціонуванні займенників, форм предикатів та загальної діалогічної моделі. Передбачаємо, що в такій перспективі радше йтиметься про основні тенденції, аніж про усталені показники науковості, відтак динамічність підходу буде визначальною. Релевантність трактування адресантності визначена ренесансно-гуманістичним забарвленням української культури того часу; тоді «відбувалися зміни у фундаментальному розумінні світу та мети пізнання, формувалося нове трактування суб'єкта пізнання та діяльності, уявлення про діяльнісно-активне призначення людини, яка утверджувала божі промисли в своїх мирських справах»; це, як зазначають дослідники, «було умовою виникнення новоєвропейської науки, вичленування її предметного поля діяльності, розробки методів пізнання закономірностей природного світу» [22: 113]. Водночас коректність дослідження забезпечуватиметься можливо ширшим контекстом, що дозволить врахувати як «ситуаційні репліки», так і «умовності мовного етикету свого часу» [25: 475].

Латинізм *авторъ, ауторъ* поширюється в українській писемності з XVI ст., а поняття про автора – творця книги, праці, фіксується з XVII ст. (СУМ 16–17, 1, 71). Неавторизовані вимисли (єретиків) варті всілякого осуду, зауважують, наприклад, автори Короткого Катехизису Петро

Могила та Ісайя Трофимович-Козловський: Штоса ткнетъ вымыслѡвъ людзскихъ противкѡ томѸ, сѸтъ то речи вонтпливые до збавенѡ, а на(д) то жадногѡ автора такъ певногѡ немаю(т), «кѡ естъ Хр(с)тосъ Г(с)дь, который и приказаль в' оныхъ слѡвахъ, которые на вечери мовиль до Ап(с)толѡвъ [на полі — Лука, к'в]: Тое чинѣте на мою памѡть [Собраніе: 51 зв].

За характером реалізації адресантності, отже, виділяємо такі групи текстів.

У теологічних, зокрема й полемічних текстах використовуються різні види діалогу, що пов'язано з традиціями ораторської прози: «я — ти», «ми разом — ти».

Превалювання я-перспективи у текстах риторичної традиції слід розглядати як відображення метафори автора-сотворителя; мова науки, зауважує І.Касавін, «на шляху своєї спеціалізації успішно копіює той загальний книжний сакралізм, зобов'язаний розумінню книги як чогось священного, котрий наділяє науку божественним смислом. Індивідуалізм ученого, що виражається в міркуваннях від першої особи, також є зліпком з праісторичної персоніфікації творця» [11: 183–184].

Широко вживає особові займенники у викладі автор Катехизису 1600 р., що його приписують Лаврентію Зизанію: *А хотячи я о той речи (ижъ един Богъ во трехъ перьсонах), яко наснадней ку вырозумѣню вытисати, трояком умыслилъ доводы [на полі — учинити] вытисати* [Катехизис: 26]; *въшакже, я нѣкоторыи тут положу* [Катехизис: 27], анонімний автор «Душевника» :

Прото *молю*, ти ся пил[ь]но читай
А от господа бога здрав бивай
И *ми*, недостойному, прошу, не почудуй,
Наложу едно пил[ь]ности сам а скуштуй... [Душ: 181].

Виразно авторизованим є виклад «Палінодії» З. Копистенського: *Хто* о томъ дальшую вѣдомость взяти хочеть, якъ вси апостолове заровно зъ Петромъ называни бывають твержами, филирами, вспорами церковными, *читай* листъ Игнатія Богоносца до Філядельфіеновъ, Іеронима на главу 370 До Галлатовъ, Амвросія на псаломъ 118, Златоустого въ бесѣдѣ 79 до люду Антіохійского, которыхъ *я* на сей часъ, короткости фолгуючи, *оставляю* [Пал.: 369]; На который ихъ аргументъ *доситъ ся отъ мене стало* въ артикулѣ первомъ, гдѣмъ то *показаль*, же св. учителеве церковныи черезъ опоку, до которой ся то мѣстоименіе «на той» односить, не Петра розумѣють, але Христа, отъ которогго Петръ такъ естъ названъ [Пал.: 386]. Переконливо окреслена я-перспектива і в трактаті «Наука, албо способ зложеня казаня» Й. Галятовського: *Єкордіумъ найлѣпшее будетъ, гды ѡное зъ самой фемы учишишь, якв я в(ъ) ѡбохъ казан(ъ)ахъ своихъ на успеніе престѡи бѣи з(ъ) фемы самой єкордіумъ учинилемъ* [Наука: 212].

Тут же розвиваються форми діалогу «ми-ти», де *ми* інклюзивне відбиває ідентифікацію авторів у православній спільноті:

О чом нас Пис[ь]ма оповідають,
Же душею чоловіка живого називають.
Гді маєм з Пис[ь]м великіє доводи,
Только хотій разуміти а прийти до згоди [Душ: 180];

Отож ми показуємо и довод певний чиним зъ Пис[ь]ма Святого, же душа єст чоловік живий, которий помираєт, и, як цвіт, ув'ядаєт [Душ: 187]; Кгды о Богу читаємо, мовимо або слухаємо, двома възглядами а двояким обачиванем маємо оглядати и вѣрити в Бога [Катехизис: 10]. Така модель спілкування легко впізнається й у самому викладі, де імітуються форми бесіди духівника з паствою: Але ступѣмо еще въ той-же матеріи до учителей церковныхъ Заходныхъ [Пал.: 345].

Апологетом і ревнителем традицій виступає З. Копистенський, котрий увиразнює та підсумовує семантику ми узагальнювального: же Грекове и мы Рѣсѣше згодне //з' писмомъ стѣ(м) держимо, и з' Бж(с) твенными Віцы и Оучительми визнаємо [КОВ: 164–165]; вона уточнюється в протиставленні «ми — вони», основоположному для полемічного дискурсу: Нелзи теде, ено за такими задатками, отступникомъ, называючимся «унятомъ», отповѣсти и исправитися правды своеи и выводъ о собѣ дати, чога и право всѣхъ народовъ допускаєт, заисте и намъ, словеснымъ и разумнымъ и волной кондиціи будучимъ, на таковыи злыи языки не пристоитъ быти нѣмыми, ани въ ономъ найдоватися присловю: οἱ ἀπαίδευτοι ὡς ἰχθύες ἑλκόμενοι σιωπῶσι — «нецивочныи, яко рыбы влекомы, молчать» [Пал.: 318]. (У зв'язку з цим плідні міркування Н. Яковенко, яка характеризує З. Копистенського разом із І.Борецьким як «конструкторів» «ідеологічної батьківщини» мешканців України-Русі, руського народу, за яким упізнається позастанова етнічна сукупність) [26: 306].

Друга група текстів відзначається превалюванням моделі «я — ти», «я — ви». Її увиразнення слід пов'язувати з усталенням жанру передмов, що, як відомо, у своїй смисловій структурі містить особливо вагомі показники авторизованості; власне наявність передмови (зрідка — післямови) є підставою розрізнення актуального — неактуального адресанта. Зразком можуть бути передмови «Граматики» Л. Зизанія: мою малю працѣ любезнѣ приймѣте, и бѣ хвалѣ давши сами себе набо(л) шю подвижнѣте [ГЗ: 32]; до «Зерцала Богословія» К.Транквіліона-Ставровецького: Вім, яко мала здаєт[ь]ся въ очах людс[ь]ких тая книжечка, але тільки прочитай ю з уваже[н]ням, каждый snadне, обачиш великіи гори въ ней премудрости небесной и дивный світ разума [ЗБ 1: 202], чи неодноразово цитовані супровідні тексти до «Лексикону» Памва Беринди: мл(с)тю народа моего а праве зневолены(й) [ЛБ: 4]; працѣ тѣю мою в'ношѣ; Праца моа таа ѣ пото(м)ны(х) в'дл(ч)ност' о(т)несетъ; понѣди и мене [ЛБ: 243]; із пізніших — передмова до «Лексикону» Івана Максимовича: Азъ настоящему труду чрезъ шесть лѣтъ подъялежа [М: 30-31]; подобаєт намѣреніє мое о(т)крыти, коея ради вины, і коими мѣры и средствами сіє претрудное на ся соспріяхъ, начахъ и совершихъ дѣло [М: 10].

Практично поодиноким вживанням усвідомленого авторського я слід вважати зауваження М.Смотрицького щодо вперше введених окремих теоретичних положень: За еже во(з)можнѸ СтїхотворнѸ хѸдожествѸ вꙋСлавенскомъ ꙗзыцѣ и азѸ быти судивъ по силѣ во кратцѣ правила егѡ по мнѣ тожде искѸснѣ творити хотѣщимъ Бжїєю помощїю пре(д)лагаю [ГСм: 455]. Демонструючи «протестантськи тверезе» ставлення до самої граматики — далеке від приписування граматиці сакральної та богословської значимості [15: 285], Мелетій Смотрицький започатковує перехід до об'єктивованої манери викладу у передмові, що, попри вживання предикатів у 1 ос. одн., повністю позбавлена особових займенників. Відсутні займенники і в передмові до «Собрания» П.Могили та І.Трофимовича-Козловського, але модель, що забезпечується тут взаємодією займенників — предикатів, інша.

Наступна група текстів характеризується діалогічною моделлю «ми — ви», де *ми* безпосередньо вказує на колективний характер авторства. Так формулюють мету своєї праці елліно-слов'янської граматики: *Изобразихомъ вамъ в любѸчащїйсѧ христоименитїй роде роскїй. съ всѧкимъ опаствомъ, еллинословенъски(м) ꙗзыко(м) зложенѸю грамматикѸ. иже издае(м) вѸ общѸю ва(м) ползу* [Аделфотис: 3 нен], Іоїль Труцевич у передмові до другого видання «Лексикону» Беринди: Видечи теды *мы* „речъ потребнѸю, абы вного зновѸ ѿновить, и потребѸющимъ выгодитъ [ЛБ 2: 249]; так само слід трактувати застереження в передмові до Малого Катехизису, укладеного П. Могилою й І. Трофимовичем-Козловським, про наміри подальшої праці: Гдыжъ за помощю и соспѣшество(м) //шество(м) стѣгѡ и животворѧщагѡ Дѣа, в томъ ꙗкѡ найгрѣтвнѣйшѸю и найлатвѣйшѸю ѡбширнѣй пре(з)дрѸкъ наѸкѸ, прѣдко подати *постараемсѧ* [Събранїє, 3 зв — 4 нен].

Група текстів із формуванням авторського *ми* інклюзивного, де діалогічність досягається включенням уявного адресата до пояснення (автор-учитель разом із учнями). Така модель задається перекладними зразками, що поширювалися в навчальних закладах, наприклад, у «Діалектиці» Й. Дамаскіна: А сего ради *глаголем* особу, яже не может[ь] бити род, преособнїйшая особа, яко род, яже не может[ь] бити особою, нарицається нарожденїйший род. [Діалектика III: 78], у трактаті «О осмихъ частехъ слова»: Суть же оубо слова частей *всмь* елика *глаголемъ и пишемъ* [ОЧС: 65]. Інваріантом може слугувати перехід до об'єктивованого викладу у передмові до перекладу «Розмови-Бесіди», приписуваному Івану Ужевичу (простомовно — церковнослов'янський додаток до восьмимовного розмовника Ноеля де Берлемона): модель «ми-ти» тут передбачає відмову від вживання особових займенників, превалювання дієслівних форм у 1 ос. мн., остаточного розмежування між *ми* ексклюзивним та *ми* колективним тут здійснити не можна:

тыи ꙗзыки
такъ злѸчилисмо
и порѧ(д)комъ положилисмо

сии ꙗзыки
такѡ совѸпихомъ
и рѧдомъ положихомъ [Р-Б: 2зв].

Перехід до об'єктивованості викладу спостерігається в грамати-
ках; напр.: за Наѣкѣ мощно сѣ имаймо, и еде(н) дроого добрдѣтелноу
працею *переходѣмо* [ГЗ: 32]; Глющимъ бо Грекумъ.. — ..добрѣ Славен-
ски *глемъ*... [ГСм: 408]; глю(т) Греци... — *Мы преводимъ*...И паки Греци
... — *мы*:... ...[ГСм: 442]; в загальному викладі «Зерцала Богословії»
К. Транквіліона-Ставровелького: И зася другіи два елемента грубшіи
тіла и *нам* відомии — вода и земля [ЗБ 1: 228]; луноу *знаемо* *тако* пла-
нета естъ неоставичнаѣ о(т)мѣн(ъ)наѣ [ЗБ: 56].

Така ж модель підтримується в історіографічних текстах, напр.,
виразною вона є у метатексті Густинського літопису: *Хощемъ* zde *пока-*
зати о родослови великаго во патриарсехъ Ноя. *Да увидимъ*, от коего
колѣна сия народы изыйдоша, еже великимъ опасениемъ и трудовъ от
книгъ Моисеовыхъ, такожде и от многихъ хронографовъ, или лѣто-
писцевъ *собрахомъ*, еже тако *начинаемъ* [ГЛ: 10]; Их же нынѣ *оставляемъ*,
дондеже послѣди разъсмотривъшеся, приидоша въ сицевое устроение,
якоже нынѣ суть. И се уже *указахом*, якоже мощно бѣ, откуда изыйде
нашъ народъ Словенский и како в полунощныхъ странахъ, си естъ во
Сармации, вселися. Еще же подобает *нам* нѣчто о Сармации извѣстити
[ГЛ: 15].

Як визначальна для академічного дискурсу, модель викладу при-
таманна й латиномовним навчальним курсам Києво-Могилянської
академії, зокрема і в Стефана Яворського: Уже минулого року *нам* до-
статньо стало відомим слово «діалектика», її можливості [Явор.: 43]; і
в Георгія Кониського: Як архітектори, коли приступають до споруд-
ження величезного будинку, спершу зображають його на вузькому
папері недосконалим кресленням, так і *ми*, перш ніж приступимо до
викладу великого логічного твору, тут, у малій логіці, *викладемо* логіч-
ні настанови недосконали й необгрунтовано, а саме виділивши важчі
спостереження, і не з усіма протиставленнями [Кон., I: 62]. Тут вона
взаємодіє з моделлю «я-ви», але це потребує детальнішого досліджен-
ня розвитку форм власне діалогу, комплексів «питання-відповідь».

Тяжіння до об'єктивованого безсуб'єктного викладу помітне у вто-
ринних працях, напр. у передмові до Кременецької граматики 1638 р.,
що укладена на основі «Граматики» Мелетія Смотрицького: Длѣ тогѣ
тѣи наѣкѣ *называю(т)* Гра(м)матикою: Таѣ бо вѣ(м) *штирае(т)*
розѣмѣ(н)е, по(з)на(н)ѣ писмене(м) котріе посполите *зовоу(т)* лите-
рою и оужива(н)е ихъ, и щозни(х) *бывае(т)*. А поты(м) и кни(ж)ное
реченій, и слѣвъ по(з)на(н)е, *дае(т)* *разѣмѣти*, и *ра(з)си(ж)дати*
[ГрКр.: 1 зв]; чи у передмові до списку XVIII ст. словника Є. Славин-
ецького: *вторицею по славенскими исправляется, и списие(т)*. и что
въ которомъ мѣстѣ недоумѣніѣ ради нѣкоего неискѣсного писца
погрѣшеніе каковое о(б)рѣлось, то лѣтшимъ исправленіемъ яже словеса
явилися непопрямѣ написанные, прилѣжность *въ(с)хотѣисправити*: и
якоже промеждѣ цвѣтовъ избранныхъ искореняеть непотре(б)ное
зеліе ве(р)тоградарь, подо(б)нѣ издѣ ѣсмотренная *извергається не-*
исправна [ЛЛ: 1зв].

Суголосними слід вважати висновки сучасних дослідників, котрі, по-перше, відзначають відсутність єдиної облігаторної моделі передмов до наукових текстів, а, по-друге, помічають тяжіння до безособовості, нейтральності при ймовірному, «анонімному» адресанті» [20: 46, 48]. У цьому сенсі безсуб'єктна модель метатексту «Синописису» цілком виправдана [16].

Перехідний характер має передмова до трактату Інокентія Гізеля «Мир з Богом человекѹ», написана від 1 ос. мн.: з одного боку, можна передбачати колективне авторство, бо так підписана присвята царю Аلكію Михайловичу:

Вїего Цр҃ского Пресвѣтлаго Величества, Истинный Б҃гомолцы, и Нижайшии Раби, *Инокентіи Гизіель* Архімандритѣ Стыѡ Великіѡ Чудотворныѡ Лавры Печерскіѡ Кіевскіѡ, съ всею ѡ Х҃ѣ Братією [МБЧ: 9 нен].

Проте сумнівів щодо авторства І. Гізеля у дослідників не виникало, текст беззаперечно розглядають як авторизований [21]. Виклад у передмові до читача здійснюється від 1 ос. мн.: тут розрізняємо «ми інклюзивне», тобто автор разом із усією православною спільнотою: *И оубѡ* аще сіѡ волаѡ *наша* и естѣ сице немощна, обаче *на(м)* къ сїсенію естѣ сѣло полезна, понеже и самѣ //Гдѣ Бг҃ъ къ оправданію всѡкагѡ члѣва, волѣ его самѡѡ требѡеть... [МБЧ: 12–12 зв]; по-друге, *ми* як за сіб об'єктивації, тяжіння до безсуб'єктності, фактично *ми* ексклюзивне: А zde остаєтѣ *намѣ* съ таковымѣ читателемѣ *слово имѣти*, иже бы восхотѣлѣ ѡкоего либо подвиженіѡ, вѣ чесомѣ ли бѡди семѣ чченію прекословити. Сицевагѡ Читателя *молимѣ*, дабы аще что ново и странно вѣсей Книзѣ мнѣтисѡ емѣ бѡдетѣ, не абіе сѡ того ради ѡврашалѣ, и противленіемѣ Цр҃кви Стой то напраснѡ именовал (л) [МБЧ: 13 зв нен]; діалогічна модель «ми — ти» витримана також у основних частинах: Но найпаче *глемѣ* zde ѡ жалѣнїи ѡ Ненависти злыхѣ по Кр҃щенїи стѡмѣ творимы(х) и ѡпѣщаємыхѣ [МБЧ: 6].

Остаточного протиставлення авторизованості передмові до об'єктивованого викладу в основній частині закріплене в «Філософії Аристотелевій» Мануйла Козачинського. Передмова до неї написана від 1 особи, зате виклад характеризується використанням моделі *ми* інклюзивне: *обрѣлѣ* *я* такѣ, какѣ прежде ѡ стариковѣ слышалѣ...и потомѣ ума ѡ истины, а рѣки ѡ писаніѡ *удержати не моглѣ* “ [ФА: 3 зв]; Сїю філософію *мы* *Имѣемѣ* чрезѣ чченіє, ѡбновители чрезѣ обрѣтеніє, Адамѣ имѣлѣ чрезѣ вдохновеніє ѡ Бога. Творецѣ бо філософїи Все-совершеннѡ естѣ Богѣ Всемогѣщїи, а Творци понѣчесомѣ сѣгѣ остроумнїи Люди, тѣмѣже что имѣютсѣ Чченїѡ; да ешежѣ иноваѡ, чрезѣ дознаніє *извѣтствѣемсѡ*, ибо многіє вещи, ихже прежде никогда же *вѣдахомѣ*, нинѣ *вѣдаемѣ* [ФА: 23 зв нен]. Водочас істотним є тяжіння до категорично-безособового викладу: *Дѡша разѡмнаѡ естѣ первое дѣйствіє состава членовнагѡ*, могѣществомѣ ѡмнїи животѣ имѣцагѡ: производѡщаѡ чѣвство: дѣланїє, Разѡмнословїє, никакоже Производитсѡ ѡ вещества, но безѣпосредственнѡ сотворѡетсѡ, и вливаєтсѡ

Порівняння абсолютної кількості вживання форм займенників

Джерело	я/ азь	мой	ты	твои	мы екскл.	Мы інклюз	мы колект.	Наш
Аделфотис							1	1
ГЗ	1	2						1
Душ	3		10				3	2
ЛБ передмова	5	10						1
ЛБ післямова	6	3						2
ЗБ	5	3	3					
ГСм						3		2
ЛБ 2							2	6
ГрКр								
Р-Б			4	3				2
Пал.	3					7		4
Собраніє								
МБЧ						26		16
М	18	17						
ФА	9		1					
ЛЛ			1	1				

коемѣждѣ челоувѣковѣ, сѣщаѣ егѣ Душа ѿ БГА, и хотѣ естъ неразѣльнаѣ, безсмертнаѣ, однакожѣ не естъ частица разѣма Бжїѣ, «кѣ погрѣшителнѣ древнїи наѣчали фїлософи [ФА: 46 зв].

Прояснює специфіку адресантності та її смислове наповнення порівняння абсолютної кількості вживання форм займенників, зокрема в передмовах до окремих текстів; воно демонструє виокремлення адресанта відомого, конкретного — колективного — узагальненого — імпліцитного, неактуального (таблиця).

Доповнить це розмежування також кількісний показник для вживання форм дієслів, вставних/вставлених конструкцій тощо.

Отже, у розвитку категорії адресантності на матеріалі наукових текстів середньоукраїнського періоду провідною тенденцією є одночасне використання та взаємодія різних типів діалогічних моделей в одному тексті, що обумовлюється взаємовпливами різних типів дискурсів. Превалювання я-перспективи помітне у текстах риторичної традиції (Катехизис 1600 р., ЗБ, «Палінодія», ЛБ, «Наука» Галятовського); водночас тут же розвиваються форми діалогу “ми-ти” як відображення ідентифікації авторів у православної спільноті та «ми-вони» в полеміці (КОВ, «Палінодія», ЗБ). Закріплення цієї традиції відбувається з оформленням жанру передмови, в яких виразно протиставляється я ексклюзивне («Душеvníк», ГЗ, ЗБ, ЛБ, М) та ми колективне (Передмова до «Аделфотис», Сьбранїя, перевидань). Тут оформляється протиставлення адресанта відомого та колективного. Тяжіння до безособового викладу помітне у текстах вторинного характеру із неактуальним адресантом (ГрКр, ЛЛ).

Форми діалогу «ми інклюзивне – ти» визначальні у трактатах, створених під впливом академічної традиції (теоретичний та науково-навчальний дискурс): це основна частина ЗБ, ГСм, МБЧ, (форми предикатів 1 ос. мн. у передмові до Р-Б слід трактувати так само); остаточно усталене протиставлення авторизованої передмови до об'єктивованого викладу в ФА (адресант імпліцитний, неактуальний). До цього типу текстів примикають історіографічні твори, що традиційно не авторизувалися (ГЛ, «Синопис»). Практично поодиноким вживанням усвідомленого авторського я слід вважати зауваження М.Смотрицького щодо вперше введених окремих теоретичних положень, зумовлених потребою позначення нового знання.

Узагальнення категорії адресантності передбачає також врахування програми адресованості, аналізу її засобів та форм (заголовки, зокрема і способи номінації автора, апеляції, перформативи, сегментація тексту тощо). Аналіз метатексту відкриває перспективу реконструкції можливого авторства, якщо воно є прихованим чи не встановленим остаточно (Густинський літопис, «Катехизис» 1600 р., «Синопис»).

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ НАЗВ ДЖЕРЕЛ

- Аделфотис* — Грамматика доброглаголивого еллинословенского языка. — Львів, 1591. — Ст-др. ЦНБ В, Ш Кир 576. — 185 арк.
- ГЗ** — Лаврентий Зизаний. Грамматика // Грамматики Лаврентия Зизания и Мелетия Смотрицкого / Сост., подг. текста, научный комментарий и указатели Е.А. Кузьминовой; предисл. Е.А. Кузьминовой, М.Л. Ремневой. — М.: Изд-во МГУ, 2000. — С.29 — 113.
- ГрКр** — Грамматіки или писменница языка Словенскаго тщателемъ въкратѣцѣ издана в Кремѣнци Рокѣ, аѣлїи. — Кременець, 1638. — Ст-др. ЦНБ В, Ш Кир 908. — 105 арк.
- ГЛ** — Густынская летопись // Полное собрание русских летописей. Т.40. — СПб: «Дмитрий Буланин», 2003. — С.7 — 152.
- ГСм** — Мелетий Смотрицкий. Грамматики Славенския правильное Свнтагма // Грамматики Лаврентия Зизания и Мелетия Смотрицкого / Сост., подг. текста, научный комментарий и указатели Е.А. Кузьминовой; предисл. Е.А. Кузьминовой, М.Л. Ремневой. — М.: Изд-во МГУ, 2000. — С. 129 — 470.
- Діалектика III** — Йоана Дамаскина Діалектика, або Логика // Пам'ятки братських шкіл на Україні (кінець XVI — початок XVII ст.): тексти і дослідження / Підгот. В.М. Нічик та ін. — К.:Наук. думка, 1988. — С.73 —135. — (Пам'ятки філософської культури українського народу. Кн.1).
- Душ** — Душевник // Пам'ятки братських шкіл на Україні (кінець XVI — перша половина XVII століття): тексти і дослідження / Підгот. В.М. Нічик та ін. — К.: Наук. думка, 1988. — С. 180—202. — (Пам'ятки філософської культури українського народу. Кн.1).
- ЗБ** — Ставровецький Кирило Транквіліон. Зерцало богословія. — Почаїв, 1618. — [30],84,[2] арк. — Ст-др. ЦНБ В, Ш Кир. 2101п.
- ЗБ 1** — Ставровецький Кирило Транквіліон. Зерцало богословія // Пам'ятки братських шкіл на Україні (кінець XVI — перша половина XVII століття): тексти і дослідження / Підгот. В.М. Нічик та ін. — К.:Наук. думка, 1988. — С. 208—242. — (Пам'ятки філософської культури українського народу. Кн.1).
- Катехизис** — Катехизисъ, албо вызнание въкры святое соборное, апостольское, всходнее церкви // Чтения в историческом обществе Нестора Летописца. — Кн. IV. — К., 1890. — Отд. III. — С. 9—81.

- КОВ** — Кописстенський З. Книга о вѣрѣ. - К., 1619. — Ст-др. ЦНБ В, Ш Кол. Попова 81.
- Кон** — Кониський Г. Філософські твори: У 2 т. / Георгій Кониський / Редкол.: М.М. Верников та ін.; [переклад з лат., упорядк., передмова, примітки М.В. Кашуби]. — Т. 1. — К.: Наук. думка, 1990. — 496 с. — (Пам'ятки філософської культури українського народу).
- ЛБ** — Лексикон словенороський Памви Беринди / підгот. тексту і вступ. ст. В.В. Німчука. — [Надрук з вид. 1627 р. фотомеханіч. способом]. — К.: Вид-во АН УРСР, 1961. — 272 с.
- ЛБ 2** — Труцевич І. Предьсловіє ко любомѣдромѣ, и Блгоч(с)тивомѣ Читателю // ЛБ. — С. 248-250.
- ЛЛ** — Леґіконъ Латинославенскій зъ Калепина лати(н)скаго наславе(н)ски(й) азъкъ Переведеный // Рукопис ІР ЦНБВ, Ш ДА/П-68. — 169 арк.
- М** — Іван Максимович. Лексикон латинсько-слов'янський (1718–1724). Факсиміле. Фотопередрук Олекси Горбача. — Рим, 1991 — Ч.І — II. — 1426 с.
- МБЧ** — Гізель Інокентій. Мирь съ Б҃гомъ члѣвѣку или Показаніє стое, примиряющее Б҃гови члѣвѣка. — К., 1669. [30],666,[8] с. — Ст-др. ЦНБ В, Ш Кир.681.
- Наука** — Гаятовський Й. Наука, або способ зложенъ казанъ // Іоанікій Гаятовський. Ключ розуміння / Підгот. до вид. І.П. Чепіга. — К.: Наук. думка, 1985. — С. 211–241.
- ОЧС** — О осмихъ частехъ слова // Пам'ятки братських шкіл на Україні (кінець XVI — перша половина XVII століття): тексти і дослідження / Підгот.В.М. Нічик та ін. — К.: Наук. думка, 1988. — С.56–65.
- Пал.** — Палинодія. Сочиненіє Захаріи Копыстенскаго 1621 г. // Памятники полемической литературы въ Западной Руси. Книга первая. — Петербургъ, 1878. — С. 312–1200.
- РБ** — [Іван Ужевич]. Розмова — Бесѣда. — Середина XVII ст. Фото і ксерокопії рукопису. — ІР ЦНБ В, Ш ф.30, № 130–130 а.
- СУМ 16-17 1** — Словник української мови XVI–XVII ст: [у 28 вип./ редкол.: Д. Гринчишин (відп. ред.) та ін.]. — Вип.1. — Львів, 1994. — 151 с.
- Сьбраніє** — [Могила Петро, Трофимович-Козловський Ісайя]. Сьбраніє Короткои Наѣки. ѿ артикѣлахъ вѣтры Православнѣкаѣолической Христіанскои. — К., 1645. — [4], 102 арк, грав. — Ст- др. ЦНБ В, Ш Кир 4722п.
- ФА** — Козачинський М. Філософія Арістотелева по умствоваанію періпатетиковъ изданна. — Л., 1645. — 60 арк. — Ст-др. ЦНБ В., Ш Кир 995.
- Явор.** — Яворський С. Філософські твори: У 3-х тт./ Стефан Яворський / Редкол. І.В. Паславський (відп. ред.) та ін.; [переклад з лат., упорядкування, коментар та іменний покажчик І.С. Захари]. — К.: Наук. думка, 1992. — Т. 1 — 630 с. (Пам'ятки філософської культури українського народу).

1. *Баженова Е.А.* Научный текст в аспекте политекстуальности. — Пермь: Изд-во Пермского университета, 2001. — 272 с.
2. *Богдан С.К.* Языковые средства выражения авторского комментария в научном тексте: автореф. дисс...канд.филол.наук / Богдан Светлана Калениковна; Киевский гос. ун-т им. Т.Г. Шевченко. — К., 1988. — 24 с.
3. *Бенвенист Э.* Общая лингвистика / Э. Бенвенист / Пер. с фр. / Общ.ред., вступ. ст. и коммент. Ю.С. Степанова. — М.: УРСС, 2002. — 448 с.
4. *Ванхала-Анишевски М.* Интерперсональные отношения в русском письменном научном дискурсе / М. Ванхала-Анишевски // Словарь. Грамматика. Текст: Сб. ст. / РАН Отделение литературы и языка. Институт русского языка им. В.В. Виноградова / Отв.ред. Ю.Н. Караулов, М.В. Ляпон. — М., 1996. — С. 328–333.
5. *Гнатюк Н.Г.* Структурно-семантична організація текстів авторських передмов в англійській науковій літературі ХХ ст. / Н.Г. Гнатюк // Мовознавство. — 1993. — № 1. — С. 66–68.
6. *Гніздечко О.М.* Авторизація наукового дискурсу: комунікативно-прагматичний аспект: автореф. дис...канд. філол. наук: 10.02.04 / Гніздечко Оксана Миколаївна; Київський національний лінгвістичний університет. — К., 2005. — 20 с.

7. Дроздова Т.В. Научный текст и проблемы его понимания (на материале англоязычных научных экономических текстов): автореф. дисс...доктора филол. наук: 10.02.19, 10.02.04/ Дроздова Татьяна Васильевна; Ин-т языкознания РАН. — М., 2003. — 46 с.
8. *Загітко А.П.* Лінгвістика тексту: Теорія і практиcum. Науково-навчальний посібник. — Вид.2-ге, доп. і перероб. — Донецьк: ТОВ „Юго-Восток, Лтд”, 2007. — 313 с.
9. *Земская Ю.Н.* Теория текста / Ю.Н. Земская, И.Ю. Качесова, Л.М. Комиссарова, Н.В. Панченко, А.А. Чувакин; [под ред. А.А. Чувакина]. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Флинта: Наука, 2010. — 224 с.
10. *Льченко О.М.* Етикет англомовного наукового дискурсу — К.: «Політехніка», 2002. — 288 с.
11. *Касавин И.Т.* Текст. Дискурс. Контекст. Введение в социальную эпистемологию языка / И.Т. Касавин — М.: «Канон+ РООН «Реабилитация», 2008. — 544 с.
12. *Кожина М.П.* О некоторых тенденциях функционирования единиц синтаксиса в русской научной речи (к вопросу об эволюции научного стиля) / М.Н. Кожина, М.П. Котюрова // Стиль научной речи / Ред.колл. Е.С. Троянская (отв.ред.), Е.И. Кедайтене, В.С. Кокорев, Н.М. Разинкина. — М.: Наука, 1978. — С. 3-23.
13. *Колеснікова І.А.* Лінгвокогнітивні та комунікативно-прагматичні параметри професійного дискурсу: автореф. дис...докт. филол.наук: 10.02.15 / Колеснікова Ірина Анатоліївна: Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. — К., 2009. — 32 с.
14. *Лотман Ю.М.* Внутри мыслящих миров: человек — текст — семиосфера — история / Ю.М. Лотман. — М.: Язык русской культуры, 1996. — 464 с.
15. *Мечковская Н.Б.* Язык и религия. Лекции по филологии и истории религий. Пособие для студентов гуманитарных вузов. — М.: Агентство «ФАИР», 1998. — 352 с.
16. *Наєнко Г.М.* Наукова метамова «Синопису»: комунікативно-прагматичні аспекти / Г.М. Наєнко // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика — Вип. XXII. — К.: ВПЦ Київський університет, 2011. — С. 79-90.
17. *Разинкина Н.М.* Развитие языка английской научной литературы. Лингвостилистическое исследование / Н.М. Разинкина. — М.: Наука, 1978. — 212 с.
18. *Селіванова О.* Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Селіванова. — Полтава: Довкілля-К, 2006. — 716 с.
19. *Синица И.А.* Языковая личность ученого-гуманитария XIX века / И.А. Синица. — К.: Издательский Дом Дмитрия Бурого, 2006. — 352 с. (Институт языкознания имени А.А. Потебни НАН Украины).
20. *Синица І.А.* Передмови лексикографічних праць як об'єкт жанрознавчих досліджень // Мовознавство. — 2011. — № 5. — С.42–49.
21. *Сирцова О.* Текстологія та історіософія «Синопису» Інокентія Гізеля в аргументації авторської ідентичності твору / Олена Сирцова // Київська Академія — К., 2011. — Вип. 9. — С. 78-85.
22. *Степин В.С.* Научная картина мира в культуре техногенной цивилизации / Степин В.С., Кузнецова Л.Ф. — М., 1994. — 274 с.
23. *Тищенко К.* Метатеорія мовознавства / Костянтин Тищенко. — К.: Основи, 2000. — 350 с.
24. *Хомутова Т.Н.* Научный текст: теоретические основы интегрального подхода: автореф. дисс... доктора филол. наук: 10.02.19 / Хомутова Тамара Николаевна; Военный университет. — М., 2010. — 43 с.
25. *Яковенко Н.* Життєпростір versus ідентичність руського шляхтича XVII ст. (на прикладі Яна/Йоакима Єрлича) / Наталя Яковенко //Україна XVII століття: суспільство, філософія, культура. Зб. праць на пошану пам'яті професора Валерії Михайлівни Нічик / Ред.-упоряд.: Л. Довга, Н. Яковенко. — К.: Критика, 2005. — С. 475–509.
26. *Яковенко Н.* Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI–XVII ст. / Наталя Яковенко. — К.: Критика, 2002. — 415 с. — (Критичні студії; вип.1).
27. *Яхонтова Т.В.* Лінгвістична генологія наукової комунікації / Т.В. Яхонтова. — Л.: Вид-во ЛНУ імені Івана Франка, 2009. — 420 с.

Halyna Nayenko (Kyiv)

ADDRESSANT CATEGORY IN SCIENTIFIC TEXTS OF THE MIDDLE
UKRAINIAN PERIOD

The author discusses the interpretation of the addressant category in modern linguistic studies, and introduces the classification of scientific texts of the middle Ukrainian period (16th – 18th centuries) by means of its implementation, namely by the nature of the use of deictic tools and dialogization models.

Key words: history of Ukrainian literature language, scientific text, addressant category, dialogization model, pronoun.

Мовна мозаїка

ТРИ НЕЗАБУТНІ І ТРИ НЕЗАБУТНІХ ЗУСТРІЧІ

В українському вжитку читаємо і чуємо два **довгі роки** і два **довгих роки**, три **незабутні зустрічі** і три **незабутніх зустрічі**, чотири **літні вечори** і чотири **літніх вечори**. Дехто сприймає прикметникове означення у формі родового відмінка множини як помилку, бо воно не узгоджене з іменником. Проте вживання такого означення в сполуках із числівниками **два, три, чотири** — не помилка, а спадок від попередніх періодів розвитку української мови. Воно з'явилося під впливом сполук із числівником **п'ять** і більше. Чому? А тому, що числівник **п'ять** і більше в називному-знахідному відмінку, на противагу числівникам **два, три, чотири**, керує іменником, а саме потребує залежного іменника у формі родового відмінка множини, напр.: **п'ять днів, шість вечорів, сім книжок**. Із ним узгоджується прикметникове означення, пор.: **п'ять сонячних днів, шість довгих вечорів, сім цікавих книжок**. Ця форма означення поширилася ще в староукраїнській мові на сполуки із числівниками **два, три, чотири**, незважаючи на те, що в них уже було означення у формі називного відмінка множини. Ось так з'явилося не узгоджене з іменником означення у формі родового відмінка множини в сполуках на зразок **два щасливих роки, три незабутніх зустрічі**.

У сучасній українській літературній мові обидві форми прикметникового означення в сполуках із числівниками **два, три, чотири** — правильні й активно вживані. Обмежень у виборі якоїсь із двох відмінкових форм немає. Практики відзначають лише переважне вживання означення у формі називного відмінка множини з іменниками жіночого роду (**дві маленькі дівчинки; три бурхливі ріки**) і означення у формі родового відмінка множини — з іменниками чоловічого та середнього роду (**два вишиваних рушники: чотири українських села**). Проте це не означає, що з другою формою означення такі іменники не можуть поєднуватися. Правильно вживати **дві маленькі дівчинки** і **дві маленьких дівчинки; три бурхливі ріки** і **три бурхливих ріки; два вишиваних рушники** і **два вишивані рушники; чотири українських села** і **чотири українські села**.

Катерина Городенська